

MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA VOKAL IJROCHILIK MALAKALARINI SHAKILLANTIRISH.

Orifjanov Diyorbek Abduslom o'g'li

Namangan davlat pedagogika instituti

Musiqqa ta'limi va san'at yo'nalishi magistratura 2-kurstalabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta'lim maktablarida musiqqa madaniyati darslarida vokal ijrochilik malakalarini shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Vokal ijrochilik malakalari o'quvchilarda musiqqa madaniyatiga bo'lgan qiziqishni oshirish, estetik dunyoqarashni kengaytirish, nutq va nafasni to'g'ri qo'llash, tovush sifatlarini idrok etish kabi ko'nikmalarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada ilg'or xorijiy va mahalliy tajribalarga tayanilgan holda samarali metodlar tahlil qilingan va amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: vokal ijrochilik, musiqqa madaniyati, ovoz tarbiyasi, nafas mashqlari, musiqiy ta'lim, estetik tarbiya, diksiyaviy mashqlar.

Musiqqa madaniyati – o'quvchilarning estetik tarbiyasida muhim o'rin tutadigan fanlardan biridir. Ayniqsa, vokal ijrochilik malakalarini shakllantirish orqali bolalarning ovoz tarbiyasi, eshitish qobiliyati, musiqiy tafakkuri va ijodiy qobiliyatlari rivojlanadi. Umumta'lim maktablarining musiqqa darslarida vokal ijrochilik mashqlariga alohida e'tibor qaratilishi, bu boradagi metodik yondashuvlarning boyitilishi davr talabi hisoblanadi.

Musiqqa madaniyati darslarida vokal ijrochilik malakalarini shakllantirish o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini, ovoz apparati imkoniyatlarini va sahnadagi ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan tizimli jarayondir. Bu jarayon nafaqat ovozning texnik jihatlarini, balki musiqiy tushuncha, ijodiy yondashuv va sahnadagi ishonchni ham o'z ichiga oladi. Quyida vokal ijrochilik malakalarini shakllantirishning batafsil yo'nalishlari va usullari keltiriladi:

Nafas olish texnikasini rivojlantirish

Vokal ijrochilikning asosi to'g'ri nafas olish texnikasidir, chunki ovozning kuchi, barqarorligi va sifati nafas bilan bevosita bog'liq. Musiqa madaniyati darslarida quyidagi mashqlarni qo'llash mumkin:

- Diafragma nafas olish mashqlari:

- O'quvchilarga qorin orqali chuqur nafas olishni o'rgatish. Masalan, o'tirgan yoki tik turgan holatda qo'lni qorin ustiga qo'yib, nafas olish va chiqarish jarayonida qorin harakatini sezish.

- "Shamni o'chirmasdan" nafas chiqarish: uzoq, barqaror va silliq nafas chiqarishni mashq qilish.

- Ritmik nafas olish: masalan, 4 soniya nafas olish, 4 soniya ushlab turish va 6 soniya nafas chiqarish.

- Nafasni boshqarish:

- "S" yoki "Sh" tovushlarini uzoq va teng ravishda chiqarish orqali nafasning barqarorligini sinash.

- Qisqa va uzoq notalarni kuylash orqali nafasni tejamkor ishlatishni o'rganish.

- Amaliy misol:

- O'quvchidan tik turib, yelkasini bo'shatib, qorin orqali 5 marta chuqur nafas olishni so'rash. Keyin "ssss" tovushini 10 soniya davomida chiqarishni mashq qildirish. Bu mashqni har dars boshida 5 daqiqa davomida takrorlash mumkin.

Ovoz apparatini mustahkamlash

Vokal ijrochilikda ovoz apparati (vokal kordlari, tomoq, og'iz bo'shlig'i) muhim rol o'ynaydi. Ushbu sohada quyidagi mashqlar samarali:

- Vokal kordlarini isitish:

- Oddiy vokal mashqlari: "mi-mi-mi", "ma-ma-ma" yoki "u-u-u" kabi tovushlarni turli balandliklarda kuylash.

- Lip trill (lablarni "brrr" qilib titratish) yoki "ng" tovushini chiqarish orqali ovoz kordlarini yumshatish.

- Artikulyatsiya va diksiya:

- Til burama mashqlari: masalan, “Qirq qiz qulupnay yig‘di” yoki “Suv suzadi, suz suzadi” kabi o‘zbek tilidagi tezkor so‘zlar.

- Har bir bo‘g‘inni aniq talaffuz qilish uchun sekin kuylash mashqlari, masalan, “la-le-li-lo-lu” ni turli temp va balandliklarda takrorlash.

- Og‘iz mushaklarini bo‘shatish uchun yuz massaji yoki “katta-kichik og‘iz” mashqlari.

- Resonatorlar bilan ishlash:

- Ko‘krak resonatori (past notalar uchun) va bosh resonatori (yuqori notalar uchun) bilan ishlashni o‘rgatish.

- Masalan, “m-m-m” tovushini chiqarib, tovushning burun va ko‘krak bo‘shlig‘ida aks etishini sezish.

- Amaliy misol:

- Darsning boshida 5 daqiqalik isitish mashqlari: “u-u-u” tovushini pastdan yuqoriga va yuqoridan pastga silliq o‘tish bilan kuylash. Keyin “Qirq qiz” til buramasini 3-4 marta turli templarda takrorlash.

Intonatsiya va musiqiy eshitish qobiliyatini rivojlantirish

To‘g‘ri intonatsiya va musiqiy eshitish vokal ijrochilikning muhim tarkibiy qismidir. Musiqa madaniyati darslarida bu ko‘nikmalarni quyidagi usullar bilan rivojlantirish mumkin:

- Solfedjio mashqlari:

- Oddiy major va minor skalalarni kuylash (masalan, Do major: do-re-mi-fa-sol-la-si-do).

- Intervallarni aniqlash va kuylash: masalan, sekund, tersiya, kvinta kabi intervallarni fortepiano yoki boshqa cholg‘u yordamida eshitish va takrorlash.

- Garmonik eshitish:

- Xor yoki ansambl kuylash orqali bir nechta ovozni bir vaqtda eshitish va uyg‘unlashtirishni o‘rganish.

- Akkord progressiyalarini (masalan, C-G-Am-F) eshitish va ularni kuylash orqali musiqiy tushuncha hosil qilish.

- Amaliy misol:

- O'quvchiga fortepiano yordamida Do major skalasini kuylatish, so'ngra "Do-mi-sol" akkordini alohida-alohida va birgalikda kuylashni so'rash. Keyin oddiy xalq qo'shig'ini (masalan, "Yor-yor") to'g'ri intonatsiya bilan kuylashni mashq qildirish.

Repertuar tanlash va ijro san'ati

Musika madaniyati darslarida o'quvchilarning qiziqishlari va ovoz imkoniyatlariga mos repertuar tanlash muhimdir. Bu jarayon quyidagicha amalga oshiriladi:

- Repertuar tanlash:

- Yosh o'quvchilar uchun oddiy xalq qo'shiqlari (masalan, "Yor-yor", "Qizil olma") yoki bolalar qo'shiqlari.

- Katta yoshdagi o'quvchilar uchun klassik asarlar (masalan, Alisher Navoiy she'rlariga yozilgan qo'shiqlar) yoki zamonaviy pop yoki estrada qo'shiqlari.

- O'quvchining ovoz diapazoniga mos qo'shiqlar tanlash (masalan, soprano, alto, tenor yoki bass).

- Hissiyot va ifodalilik:

- Qo'shiqning mazmuni va tarixini tahlil qilish: masalan, "Yor-yor" qo'shig'ining kelin olish marosimidagi o'rni haqida o'quvchilarga tushuntirish.

- Mimika va jestlarni ishlatish: o'quvchidan qo'shiq kuylayotganda his-tuyg'ularini yuz ifodasi orqali ko'rsatishni so'rash.

- Sahnada harakatlanish: o'quvchiga qo'shiqning ritmiga mos ravishda engil harakatlar qilishni o'rgatish.

Sahnada ishlash va ijodiy yondashuv

Sahnada o'zini erkin his qilish va ijodiy yondashuv vokal ijrochilikning muhim qismidir. Musika madaniyati darslarida quyidagi usullar qo'llaniladi:

- Sahnada o'zini tutish:

- O'quvchilarga omma oldida chiqishdan qo'rqmaslikni o'rgatish. Masalan, dars oxirida kichik konsert tashkil qilish.

- Tik turish, yelkalarni bo'shatish va tomoshabinlar bilan ko'z aloqasi qilish kabi asosiy sahna harakatlarini o'rgatish.

- Improvizatsiya:

- O'quvchilardan oddiy melodiya o'z so'zlarini qo'shib kuylashni so'rash.

- Masalan, berilgan ritmga asoslangan holda qisqa musiqiy ibora yaratish.

- Amaliy misol:

- Dars doirasida o'quvchilardan kichik guruhlarda mini-konsert tayyorlashni so'rash. Har bir o'quvchi o'z tanlagan qo'shig'ini kuylaydi va guruh a'zolari unga xor sifatida qo'shiladi.

Texnik vositalardan foydalanish

Zamonaviy vokal ijrochilikda texnik vositalar muhim ahamiyatga ega. Musiqa madaniyati darslarida quyidagi ko'nikmalar o'rgatilishi mumkin:

- Mikrofon bilan ishlash:

- Mikrofonni to'g'ri ushlash va undan optimal masofada (5-10 sm) kuylashni o'rgatish.

- Mikrofon orqali ovozning balandligi va tembrini boshqarish.

- Ovoz yozuvlari tahlili:

- O'quvchining ijrosini yozib olish va birgalikda tahlil qilish. Bu orqali intonatsiya, diksiya va nafasdagil xatolarni aniqlash mumkin.

- Masalan, Audacity yoki boshqa oddiy audio dasturlardan foydalanish.

- Aaliy misol:

- O'quvchidan mikrofon yordamida qo'shiq kuylashni so'rash va yozuvni tinglab, ovoz sifati, artikulyatsiya va his-tuyg'ularni muhokama qilish.

Musiqa madaniyatiga xos yondashuv

Musiqa madaniyati darslarida vokal ijrochilik nafaqat texnik ko'nikmalar, balki milliy va global musiqiy merosni o'rganish bilan ham boyitilishi kerak:

- O‘zbek musiqiy merosi: O‘quvchilarga xalq qo‘shiqlari, maqomlar (masalan, “Shashmaqom”) va ularning tarixiy ahamiyatini o‘rgatish.

- Global musiqiy madaniyat: Klassik opera, jazz yoki zamonaviy estrada uslublari bilan tanishtirish.

- Amaliy misol: “Shashmaqom”dan bir qismni o‘rganish va uni sinfda muhokama qilish, so‘ng oddiy bo‘limini kuylash.

O‘quvchilarning yosh xususiyatlariga moslashish

- Yosh bolalar (6-12 yosh):

- O‘yin elementlaridan foydalanish: masalan, qo‘shiqni harakatlar bilan kuylash yoki musiqiy hikoyalar yaratish.

- Qisqa va qiziqarli qo‘shiqlarni tanlash.

- O‘smirlar (13-17 yosh):

- Zamonaviy musiqaga e‘tibor qaratish va o‘zlarining sevimli qo‘shiqlarni kuylash imkoniyatini berish.

- Sahnada o‘zini ifodalashga urg‘u berish.

- Kattalar:

- Professional vokal texnikalariga e‘tibor qaratish va murakkab repertuar tanlash.

- Musiqiy tahlil va ijodiy loyihalarga jalb qilish.

Amaliy kuzatuvlardan kelib chiqib, musiqa madaniyati darslarida vokal ijrochilik malakalarini shakllantirishda quyidagi muammolar kuzatildi: ba’zi o‘qituvchilarda vokal bo‘yicha chuqur bilimlarning yetishmasligi, darslik va metodik qo‘llanmalar zamonaviy talablarga javob bermasligi, texnik vositalarning yetarli emasligi. Shu bilan birga, metodik yondashuvlar boyitilgan hollarda vokal o‘rgatish natijalari ancha yuqori bo‘ladi. Bu esa mazkur yo‘nalishda malaka oshirish va dars metodikasini takomillashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

Xulosa

Musiqa madaniyati darslarida vokal ijrochilik malakalarini shakllantirish o‘quvchilarning ijodiy va estetik qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi.

To'g'ri tanlangan mashqlar, zamonaviy vositalar va metodik yondashuvlar orqali bu jarayon samarali tashkil etilishi mumkin.

O'qituvchilar uchun vokal ijrochilik bo'yicha metodik seminarlar tashkil etish;

Darslarda nafas va diksiyaga oid mashqlarni doimiy qo'llash;

Interfaol texnologiyalar asosida ovoz yozish, tahlil qilish va takomillashtirishga oid vositalardan foydalanish;

Musika darsliklarini zamonaviy vokal metodikaga moslashtirish;

O'quvchilarning vokal salohiyatini aniqlash uchun maxsus test va kuzatuv tizimini ishlab chiqish.

Adabiyotlar.

1. Karimova D. Musiqiy pedagogik mahorat asoslari. - T.: Iqtisod-moliya, 2008.
2. Mirzaev Q. Vokal-xor jamoalari bilan ishlash metodikasi. Toshkent - 2010.
3. Mirzaev Q. Bolalar xor jamoasi bilan ishlash uslubiyoti. Toshkent O'zRFAAK bosmaxonasi - 2009.
4. SHaripova G.. Musika va uni o'qitish metodikasi (metodik qo'llanma). Toshkent - 2006.
5. Yang Yihe, Principle and Application of Music Performance Art [M], Anhui Literature and Art Publishing House, 2002
6. Zhu Qi. Brief Discussion on Relevant Issues of Emotion and Psychology in Vocal Music [J] Journal of Taiyuan Institute of Education, 2005 (2)
7. Wang Shanhu, On Feeling and Thinking in Vocal Music Performance [D], Wuhan Conservatory of Music, 2008
8. Sun Rujie, On Importance of Theoretical Research and Performance Practice in Vocal Music Singing-Thinking from Vocal Music Teaching Practice [J], Music Life, 2014 (1)